

*De KOSOVO-crisis is over. De vluchtelingen zijn bijna allemaal terug en Elbasan keert weer terug tot de orde van de dag. Er zijn nog wel een aantal hulporganisaties werkzaam. In het kader van het Balkanpact-programma lopen ook in Elbasan enkele opbouwprojecten o.a. renovatie van schoolgebouwen.
In Tirana is bekend geworden dat in Elbasan een onderwijsproject van start is gegaan. Daarom heeft een middelbare school aan PUM (Project Uitzending Managers) in Den Haag verzocht om advies. Daarom ga ik eerst drie dagen naar Tirana. Daarna kan in Elbasan de schade en de wederopbouw opgemaakt worden na de KOSOVO-crisis.*

Tirana, donderdag 23 september 1999

De eerste dag van deze reis naar Albanië begint met een tegenvaller. Mijn bagage bleef gisteren achter in Budapest, maar komt vandaag alsnog aan. Het kost me echter een hele middag om mijn spullen op het vliegveld op te halen. Een verrassing was het ontvangstcomité. De landencoördinator van het PUM in Albanië, Bashkim Baholli, was aanwezig evenals de aanvrager van deze missie, Agim Gorana, maar er was nog een derde persoon, een bekende. Dat was Bujar Basha, de directeur van het Pedagogisch Instituut in Tirana, die ik al een paar jaar ken als participant van een projectaanvraag bij de Europese Gemeenschap. Hij blijkt mijn contactpersoon te zijn en de organisator van deze missie.

In de aanvraag voor hulp van het PUM staat dat een middelbare school iets wil produceren, wat geld oplevert om dingen te kunnen doen waarvoor anders geen geld beschikbaar is. Dat is zeer ruim en vaag. Mijn eerste taak wordt duidelijk te krijgen wat ze willen. Dat blijft na veel vragen en luisteren nog vaag, maar komt er op neer dat Bujar Basha een verborgen agenda heeft. Zijn instituut is officieel de adviseur van de minister van onderwijs en van de openbare scholen. De onderwijsvernieuwing loopt echter niet zo best en Bujar Basha wil daarom bekijken of er eer te behalen is met een revolutionair schoolmodel dat kwalitatief beter is dan de huidige scholen. Ik moet dus goed begrijpen dat hij als directeur van het Pedagogisch Instituut officieel de taak de kwaliteit van het huidige onderwijs te verbeteren, maar dat hij tevens onofficieel interesse heeft voor ideeën, die vallen buiten de huidige wettelijke kaders.

De eerste school, die ik bezoek, is de [A.Z.Qajupi-school](#), waarvan [Agim Gorana](#) directeur is. Dit is een gymnasium met ongeveer 1000 leerlingen, geen beroepsopleiding. Het is ook niet de school, die genoemd is in de aanvraag, maar dat blijkt verklaarbaar. De school kan binnenkort verhuizen naar een compleet nieuw gebouw. Dat blijkt een belangrijk gegeven te zijn. Bujar Basha denkt dat een nieuwbouwschool beter geschikt is om veranderingen in het onderwijs door te voeren dan een bestaand school in een oud gebouw. Naar zijn mening biedt nieuwbouw niet alleen meer materieel comfort, maar scheidt ook een beter klimaat voor de leraren om onderwijsveranderingen door te voeren.

De directeur, Agim Gorana, heeft extra ruimte in het nieuwe gebouw voor activiteiten die nu nog buiten het normale schoolprogramma volgen. Hij denkt aan cursussen, die een bepaalde vakopleiding geven. Dat zou een oplossing kunnen zijn voor het feit dat er na het gymnasium geen vervolg mogelijk is met een beroepsopleiding. Ongeveer 5% van de geslaagden gaat naar een Universiteit, de rest moet een baan zoeken zonder verdere scholing. Hetzelfde geldt overigens voor de ruim 30% van de leerlingen, die de eindstreep van het gymnasium niet halen en ook niet naar een beroepsopleiding kunnen. Hij denkt ook aan meer commerciële activiteiten, die het salaris van de leraren wat opkuppen krikken.

De [nieuwbouw](#) is in een eindfase. De school is ruim opgezet en wordt degelijk afgewerkt. Overal lopen nog werklui rond, die de laatste hand leggen aan de installatie van de verwarming, lampen ophangen, muren sauzen en balustrades aanbrengen. Terwijl ik een kijkje neem komt [een Nederlandse oplegger](#) het terrein oprijden. Hij brengt een zending meubilair die geschonken is door de Stichting Serafirn in Amersfoort.

De tweede school, die we bezoeken is ook nieuwbouw, maar praktisch klaar. Volgende week kan ze in gebruik genomen worden. Ze ligt in het gebied Paskuran en heet daarom ook zo. Het is een basisschool voor 600 leerlingen van 6 tot 14 jaar. Het bijzondere is dat ze buiten het centrum van Tirana ligt in een van die troosteloze nederzettingen, waar de bewoners van het platteland neerstrijken in armoedige bouwvallen. Het is een heuvelachtig terrein waar we over een klein weggetje vol kuilen rijden naar een heuveltje, waarop een gloednieuwe prachtige school staat. Het is zeer ruime met fantasie opgezette school, die onwezenlijk mooi en rijk staat te zijn in het centrum van een trieste en [armoedige omgeving](#). Ik word rondgeleid door de directeur, Gramos Bregu en een drietal stafleden.

Het bijzondere is niet alleen dat hier zo'n ruim en mooi [nieuw gebouw](#) staat, hier gaat ook het eerste schoolteam werken, dat via een soort sollicitatieprocedure gevormd is. Dat is voor Albanië iets revolutionairs. Normaal stuurt een regionaal directeur een leerkracht naar een school zonder overleg. Vrijwel zonder inspraak van de directeur worden ze overgeplaatst. Voor het eerst is hier nu van afgeweken. De regionale directeur heeft een oproep geplaatst en daaruit een directeur met drie stafleden gekozen. Dat clubje heeft nu mandaat om een team samen te stellen uit de honderden aanbiedingen, die binnen gekomen zijn. Het zal een team worden van 33 leraren.

Tijdens het bezoek wordt me ook een beetje duidelijker wat de verborgen agenda van Bujar Basha betekent. In deze school zijn een aantal lokalen opgenomen, die niet direct nodig zijn voor de school. Het kunnen spreekkamers worden voor artsen of andere specialisten. Het kunnen ook plaatsen zijn waar activiteiten georganiseerd worden voor de lokale bevolking. Bujar Basha vraagt zich af of hier niet een schoolmodel ontwikkeld kan worden, waarin een school [een ontwikkelingscentrum](#) wordt van een lokale gemeenschap. Deze wijk is een samenraapsel van mensen uit diverse streken van het land. Voor het merendeel zijn het arme, ongeletterde kleine boeren uit het noorden, die hun heil zoeken in de grote stad. Sommigen bouwen al een huis tegen de glooiende hellingen, maar de meeste mensen huizen in krotten en bouwvallen.

De school heeft boven op de derde verdieping een dakterras met een [prachtig uitzicht](#) op de omgeving. De zon gaat al bijna onder en geeft de hellingen een gouden glans. Ik geniet van schoonheid van het landschap. Tegelijkertijd beseft ik dat dit slechts een schone schijn is.

Vrijdag, 24 september.

Bujar Basha heeft voor me een bed geregeld bij het echtpaar Osmani in een van die foelieleke flats van Tirana. Alleen al op de weg er naar toe geloof je je ogen niet. Ik word gebracht met een Mercedes, die in staat is door diepe kuilen vol water en over bergen puin te rijden. Via smalle openingen tussen en onder diverse flats kom ik op driehoog bij mijn gastheer. Het is een ouder echtpaar, hij heeft een onduidelijke zaak in Bulgarije, zij is lerares op een basisschool. Ze hebben geen kinderen en wonen al 30 jaar in deze flat. Ik krijg een ruime fraaie gemeubileerde kamer annex een soort keukenruimte en een ruime badkamer met een whirlpoolbad (!). Het geheel maakt een luxe indruk. Het echtpaar zelf heeft nog een woonkamer met keuken, een doucheruimte, een grote werkkamer en een ruime slaapkamer. Alles is modern, maar een beetje kitscherig (volop plastic bloemen) ingericht. Wat me echter het meest verbaast - en dat overkomt me telkens weer - is de tegenstelling tussen de chaos buiten en luxe binnen.

Op verzoek van Bujar Basha bezoek ik eerst de school, waar mevrouw Osmani werkt. Het is een oude school buiten het centrum in een wijk waar ook veel migranten uit het noorden zijn neergestreken. Jaren geleden stond hier een grote textiel fabriek, maar die is nu gesloten. De basisschool - ze heet Lasgush Poradeci - heeft 1100 leerlingen, waarvan 70 % uit gezinnen die hier vanaf het platteland zijn neergestreken. Het gebouw is in zeer slechte staat. Een paar lokalen zijn onbruikbaar omdat het plafond naar beneden is gekomen. In vier klassen staat fatsoenlijk meubilair, dat geschonken is door een club uit Nederland, maar dat is al zo lang geleden dat ze niet meer weten welke club. In de overige (20?) Lokalen staan totaal versleten schoolbanken. Toch heeft de school een prettige sfeer met veel tekeningen aan de wanden en ordelijke, opgeruimde ruimtes. Het schoolteam is een enthousiaste club mensen, die ondanks een klein salaris (\$ 480 per maand) veel tijd en energie steken extra hulp aan kinderen die met grote leerachterstanden van het platteland gekomen zijn.

De tweede school, waar mijn chauffeur me brengt, ligt aan de andere kant van de stad. We worstelen ons door een grote stad vol verkeer, waar naar het schijnt geen verkeersregels gelden. Soms staan er b.v. borden voor eenrichtingverkeer of stoplichten, maar die schijnen niet bestemd te zijn voor auto's, fietsers of voetgangers. Wie het eerst is heeft voorrang en dat geldt voor iedere weggebruiker. De enige regel die ik bespeur is: "Zorg dat je geen aanrijding krijgt" en ik heb nog nergens zo weinig ongelukken gezien als in Albanie. Via de meest onmogelijke weggetjes komen we een nieuwbouwproject. Weer te midden van allerlei bouwswels en een paar huizen staat [een hypermodern complex](#): een basisschool voor 1000 leerlingen met een zee van ruimte in en om het gebouw en annex een [theaterzaal](#). We worden ontvangen door de directeur, mevrouw Livi Qela en een adjunctdirecteur, Anesti Hica. In het gebouw wordt nog volop gewerkt. Als alles volgens plan verloopt wordt de school 4 oktober in gebruik genomen. Het team is echter al geformeerd en bereid zich voor op de opening van het schooljaar. Ook deze school - die overigens nog geen naam heeft en in een wijk ligt die ook geen naam heeft - krijgt te maken met het verschijnsel dat de leerlingen afkomstig uit migranten uit het noorden. Uit ervaring is bekend dat die kinderen nauwelijks onderwijs hebben gehad. Het schoolteam bereidt zich op de problemen die verwacht worden. Een besluit dat al vast staat is de invoering van schooluniformen. Dat wordt een goed middel geacht om het onderscheid tussen arm en minder arm en cultuurverschillen te overwinnen. Meer concrete maatregelen zijn nog niet vastgesteld, omdat het schoolteam nog niet compleet is. Het team is overigens niet door de directeur van door de centrale directie van de regio samengesteld. De directeur heeft wel de ruimte om na enkele maanden aan te geven of teamleden in aanmerking komen voor een relatief "vaste" benoeming of beter elders geplaatst kunnen worden. Uit het gesprek blijkt me niet dat de directeur zich bewust is van de opgave van de club een team te maken.

In een gesprek met Agim Gorana, de directeur van het gymnasium, wordt me duidelijk welke concrete plannen hij heeft om invulling te geven aan zijn idee om een zekere vakopleiding te geven. Een gymnasium is in feite een gewone middelbare school voor algemene vorming. Omdat hierop geen beroepsopleiding aansluit zijn de schoolverlaters in feite ongeschoolde werkers. Agim Gorana wil daar wat aan doen door cursussen te geven, die een zekere beroepsvoorbereiding geven. Hij denkt daarbij b.v. aan administratieve beroepen of eenvoudige technische opleidingen, zoals een computercursus of hout- en metaal bewerken. Hij denkt ook aan agrarische mogelijkheden, zoals een tuin aanleggen net buiten de wijk. Hij wil daarmee tevens een alternatief bieden aan leerlingen, die allerlei klussen moeten doen om het schoolgeld te verdienen. Tegelijkertijd wil hij ook zijn leraren financieel laten profiteren. Nu is het nog normaal dat ze wat proberen bij te verdienen met bijlessen of totaal andere baantjes zoals taxichauffeur of kelner. De leraren zullen ook cursussen geven en het schoolgebouw mee onderhouden. Hij is ook van plan in de school een winkel te laten runnen door docenten, waar de leerlingen eten en drinken kunnen kopen. Kortom, de man heeft ideeën. Of ze echter gerealiseerd kunnen worden is de vraag. Daarop zal ik proberen een antwoord te geven.

Ik heb ook nog een ontmoeting met Gramos Bregu, die samen met zijn twee assistenten, ons heeft uitgenodigd op een werklunch samen met een onderwijsinspecteur, Ramazan. Hij brengt ons naar een restaurant bijna halverwege naar Elbasan. Tijdens het eten vertellen Gramos Bregu, Elida Bejko en Sgëmsi Alluga enthousiast over hun ideeën om de school te maken tot middelpunt van de wijk. Ze hebben nog weinig concrete ideeën, maar demonstreren een grote betrokkenheid bij het zoeken naar oplossingen voor de komende problemen. Hun enthousiasme werkt kennelijk aanstekelijk, want onze chauffeur, die tijdens de maaltijd alleen maar geluisterd heeft, zet desgevraagd dat hij onder de indruk is van de manier waarop dit drietal te werk wil gaan. Hij zou wel in deze wijk willen wonen. Een probleem lijkt me echter te zijn de houding van een onderwijsinspecteur,

Ramazan. Die maakt allerlei tegenwerpingen. Naar mijn idee doorkruist hij veel plannen van Gramos Bregu, maar daar zal ik morgen nog eens op doorgaan.

Zaterdag 25 september

Het belooft weer een warme dag te worden net als gisteren en eergisteren. Om 9 uur is het zomers warm en in een stoffige stad als Tirana niet prettig. Gelukkig is ons eerste gesprek gepland op het terras van restaurant Europa met een flesje gekoeld bronwater bij de hand. Agim Gorana heeft een koel plekje gevonden om verder te praten over zijn plannen met het gymnasium. Hij heeft blijkbaar een financier gevonden voor zijn plannen, maar helaas ontbreekt de man. We besluiten toch maar in te gaan op de juridische en commerciële aspecten. Het wordt een moeizaam gesprek, want als snel is me duidelijk dat noch Gorim Gorana noch mijn gastheer, Bujar Basha, de draagwijdte beseffen van het opzetten van commerciële activiteiten op een school. In eerste instantie lijkt het alsof de financier bereid is \$200.000 te investeren in de school alleen om daarmee een goede naam te krijgen. Later krijg ik het idee dat hij toch wel een aantal voorwaarden in gedachte heeft. Wat te denken van de voorwaarde dat Agim Gorana de directeur moet blijven? Er schijnt ook sprake te zijn van een fifty-fifty relatie, maar op welk terrein wordt me niet duidelijk. Wil hij dat iemand anders ook 50 % investeert? Wil hij 50% van de eventuele winst? Mijn voorlopige conclusie is dat ik met deze informatie niets kan doen. Ik moet eerst de man zelf spreken.

Als leuk intermezzo brengen we een bezoek aan de uitgeverij Onufri, die via Richard van den Brink, verblijd is met een scanner en een diskdrive. Bujar Hudrhi, de directeur, en Flutura Acka, redactrice, verwelkomen ons enthousiast. Met gepaste trots laat Flutura het eerste exemplaar zien van een nieuw boek van Kadare, dat Onufri heeft geproduceerd. Terwijl we wat te drinken krijgen help ik een medewerker bij de installatie van de scanner en de zipdrive. Bij de zipdrive is een Italiaanse handleiding beschikbaar, maar bij de scanner alleen een Nederlandse. Dat wordt dus vertaalwerk, want zo slecht als ik Albanees versta kan hij met Nederlands overweg. Mijn suggestie aan Flutura – vriendin van Richard- dat Richard misschien wel expres alleen een Nederlandse handleiding heeft bijgevoegd omdat zij misschien al voldoende Nederlands kent, wuift zij lachend weg.

Tijdens de lunch met Bujar Basha maak ik al een beetje de stand van zaken op, want morgenvroeg om 8 uur vertrek ik naar Elbasan. Bujar informeert naar mijn mogelijkheden om in de toekomst terug te komen, met name als adviseur in het project van de A.Z. Cajupi-school en de andere scholen. Ik hou me op de vlakke, want daarover moet ik eerst met de contactman van het PUM, Baholli, van gedachten wisselen. Overigens moet ik zeggen dat het plan om de basisschool Paskuran te ontwikkelen tot een centrum voor ontwikkeling van de regio me wel aanstaat. Ik denk dat het ook wel haalbaar is met de directeur, Gramos Bregu en zijn team. De kansen op de basisschool "zonder naam" met de directeur, lid Cela, lijken me kleiner omdat ik twijfel aan de kwaliteiten van de directie. Wat mijn eindoordeel is over het gymnasium zal afhangen van een gesprek met de potentiële financier van dit project.

De laatste dag van deze missie krijgt een onverwacht slot. Het is een heerlijk zachte avond en voor een gesprek met de potentiële financier heeft Bujar een afspraak gemaakt op een terras in een mooi park. De man is aannemer en heet Xhavit Ismaili. Hij is directeur van een bouwfirm, die in een paar jaar tijd rijk is geworden met het bouwen van scholen. Het gymnasium is een van de laatste scholen. De man steekt een verhaal af over de rijke cultuur van Albanië en de hoge kwaliteit van het Albanese onderwijs in het verleden. Hij constateert dat het huidige onderwijs kwalitatief minder is geworden, maar naar zijn mening is het niet zo moeilijk om op korte termijn een modelschool op te zetten, die studenten aflevert, die met open armen welkom zijn op de beste universiteiten van Europa.

Ik krijg het onaangename gevoel dat me iets ontgaat. Zijn verhaal sluit niet aan op wat ik vanmorgen besproken heb met de directeur van het gymnasium. Ik vraag hem daarom hoe hij zich voorstelt dat een financiële bijdrage van zijn kant de kwaliteit van het gymnasium kan verhogen. Tot mijn verbazing antwoordt hij dat zijn bijdrage het schoolgebouw is.

Nu begrijp ik er niets meer van totdat Bujar me duidelijk maakt dat hij niet het nieuwe gebouw van het gymnasium bedoelt, maar een nog te bouwen privéschool. Het duurt even voordat tot me doordringt dat ik steeds over iets anders heb gesproken dan hij. Hij wil nog een school bouwen, maar nu geen openbare staatschool, maar een privé-school waar hij tevens invloed krijgt op het schoolprogramma. En daarbij wil hij dan van een Nederlandse partner als investeerder hebben en Agim Gorana moet de directeur van die school worden. Ik val stil. Dit heb ik niet begrepen, toen Bujar sprak over een geheime agenda. Dit valt ook helemaal buiten de vraag, die ze in de aanvraag bij het PUM gesteld hebben. Het duurt even voordat ik mijn houding bepaald heb en in het Engels aan Bujar uitleg, dat dit helemaal buiten mijn opdracht ligt. Blijkbaar ziet de aannemer dat ik niet in wil gaan op de uitnodiging om met hem een privéschool op te richten, want hij wacht de vertaling niet af, staat op, roept de ober, betaalt alle drankjes en gaat weg.

Nu pas begrijp ik wat Bujar me vertelde tijdens onze eerste gesprek in de auto vanaf het vliegveld. Hij bedoelde niet een revolutionair model voor de publieke scholen, maar gewoon een model privéschool. Daarvoor ben ik echter niet gevraagd. Bovendien ben ik van mening dat binnen de huidige wet in Albanië met de nodige creativiteit veel verbeteringen mogelijk zijn ondanks de lage salarissen en het gebrek aan middelen. Daarvoor is geen privé-school nodig. Bujar geeft achteraf toe dat dit gesprek helemaal buiten de aanvraag voor advies ligt. Naar zijn idee heeft hij dit wel vanaf het begin aangekondigd, maar het zal wel een communicatiestoomis geweest zijn door de taalbarrière. We besluiten dit gesprek buiten beschouwing te laten in het eindrapport voor het PUM. Morgen ga ik naar Elbasan. Ik hoop dat me daar dergelijke ervaringen bespaard blijven.

Zondag, 26 september

Bujar Basha stond vanmorgen al om 8 uur op de stoep om me naar Elbasan te brengen. Met de afspraak dat ik in de loop van de volgende week mijn rapport zal faxen neem ik afscheid. Met Agim Gorana met zijn zoon, die tolkt, rijd ik in de stralende zon over de voor mij bekende weg naar Elbasan. Het is een vertrouwd beeld en er lijkt niets veranderd door de invasie van vluchtelingen afgelopen halfjaar. Ook de smog, die de zon verduisterd boven het dal waar Elbasan in ligt, is vandaag in alle hevigheid aanwezig. Een drietal schoorstenen braken geelgrijze wolken uit, die in het windstille dal van de Skumbini blijven hangen.

Mijn gastheer en [gastvrouw](#) worden verrast door mijn vroege komst, maar zoals ik van ze gewend ben, dat is geen probleem. Mijn kamer is al gereed. Dritan Pajenga, mijn vaste contactpersoon hier, meldt zich en we gebruiken de rest van de dag om bij te praten. Sinds ik voor de laatste keer hier was en overhaast naar huis ging toen de NAVO-bombardementen op Joegoslavië begonnen, is het nodige voorgevallen. Toch lijkt alles bij het oude. Van de 15.000 vluchtelingen, die in Elbasan onderdak zochten, wonen er nu slechts een paar in een van de opvanghuizen. Het overgrote deel ging nog sneller terug dan ze gekomen waren. Wat nog resteert zijn een aantal hulporganisaties, die gebleven zijn. Dritan Pajenga neemt iedere woensdag deel aan een gezamenlijk overleg, maar uit zijn verhaal begrijp ik dat er niet veel aanknopingspunten zijn met ons scholenproject. We zullen in de loop van de week wel zien wat het voorstelt.

Maandag 27 september

Het was weer een warme dag vandaag. Tot laat in de avond loopt het zweet van mijn gezicht. Het begon vanmorgen al om 9 uur. Anastas Paporisto, de voorzitter van de Stichting ECE, had gelukkig een schaduwrijke plek uitgezocht om het weekprogramma door te spreken. Het was een overdekt terras, waar af en toe een koele bries verkoeling bracht.

Anastas had zich terdege voorbereid om te vertellen wat er allemaal gebeurd was in het afgelopen halfjaar. Ik moet constateren dat het stichtingsbestuur en met name de voorzitter goed zijn best heeft gedaan. De 10 projectscholen hebben allemaal een nieuwe bibliotheek ingericht en goed gebruik gemaakt van de kopieerfaciliteiten, die het bestuur heeft gegeven. Alleen het plan om dit schooljaar te starten met een boekfonds is de mist ingegaan. Vrijwel alle boeken, die bruikbaar waren, zijn gegeven aan kinderen van de vluchtelingen uit Kosovo.

Een groot succes is de start van cursussen voor volwassenen. De cursus Engels kreeg niet minder dan 160 meldingen maar ook voor Italiaans en "gymnisch" (Albanees borduurwerk) is ruime belangstelling. Iedere cursus is gestart met twee groepen, maar dat betekent voor Engels dat er een grote wachtlijst is ontstaan. Er is voorrang gegeven aan werkloze jongeren en vrouwen.

Vanavond ben ik gaan kijken naar een cursus Engels. Het was een heel gemêleerd gezelschap, dat enthousiast zal te ploeteren met de tweede les van de methode Headway.

Het informatiecentrum wil nog niet van de grond komen. De gemeente heeft beloofd ruimte beschikbaar te stellen, maar het gebouw dat nu is aangeboden, is naar de mening van het ECE-bestuur niet veilig genoeg. Er is nog een andere optie, de voormalige bibliotheek. Het probleem daarbij is echter dat niet duidelijk is of er een oude eigenaar is die er recht op kan doen gelden. Dat wordt iets waar we deze week achterheen gaan.

Dinsdag 28 september

Het lijkt wel of de temperatuur iedere dag hoger wordt. Gisteravond was het binnen niet meer te harden. Om een beetje koelte van buiten binnen te halen zette mijn gastvrouw alle ramen en deuren tegen elkaar open. Inderdaad kwam de buitenlucht binnen, maar het stonk naar rook van brandend afval. Ondanks de stank sliep ik goed, maar vanmorgen dreef de stank van dieselolie en autogassen het huis in. Met een lichte hoofdpijn ben ik op pad gegaan.

Op de school van Fiquerete Trandafilii kon ik 27 brillen bezorgen, die ik uit Nederland had meegenomen. Voor degene, die deze actie niet kennen, kort het volgende: ik heb in Dordrecht een zekere Simon Bastiaanse, een gepensioneerd brillenmaker. Als ik doktersattesten uit Elbasan meebreng zorgt hij dat er brillen komen voor \$5. Op deze manier heb ik voor de kinderen en leraren van de projectscholen al meer dan 300 brillen kunnen leveren. Officieel zorgt de Stichting ECE hiervoor en Fiquerete is de secretaris van ECE. Ze houdt keurig de administratie bij en verzamelt nieuwe aanvragen.

Op [Onufri](#), de muziek- en tekenschool, kon ik het eerste resultaat bewonderen van de steun, die ICCO-Zeist geeft. In de directiekamer en oefenruimten voor jonge musici stonden gloednieuwe degelijke kasten. Daarin worden de instrumenten bewaard. De kasten waren hard nodig, omdat het gebouw tochtig, stoffig en vochtig is. Binnenkort moet daar verandering in komen, want met behulp van de inzamelingsactie in Woerden en een bijdrage van Europadesk kan \$20.000 besteed worden om een vleugel van het gebouw op te knappen. Het deel waar de tekenopleiding is gevestigd moet nog wachten, hoewel daar de situatie niet beter is. Volgens Astrit Lopari, de directeur, kost dat nog ongeveer \$50.000, maar ja Wie zal dat betalen? Soros heeft laten weten geen geld te hebben, het ministerie heeft beloofd de school volgend jaar op een lijst te zetten. De aanschaf van muziekinstrumenten wil nog niet vlotten. Er is in Albanië slechts één zaak, die muziekinstrumenten kan leveren. En dat is te merken aan de prijs. De instrumenten moeten vrijwel allemaal uit het buitenland komen. Zelf importeren geeft weer problemen met de douane. Bovendien schijnt er nog een probleem met de BTW te zijn. Al met al schiet het dus niet op. Ik denk dat Alex Le Mat nog eens naar Elbasan moet komen om de impasse te doorbreken. Hij is creatief genoeg om een weg te vinden.

Op de Xhafer Kongoli-school trof ik de directeur, Fatos Bajraktari, met twee onderwijzeressen. De dames merken met de zigeunerkinderen in het huiswerkproject op die school. ICCO heeft voor een experiment van een jaar geld beschikbaar gesteld. In het afgelopen halfjaar hebben 14 kinderen extra begeleiding gekregen na schooltijd op school, omdat ze thuis geen huiswerk kunnen maken. De eerste resultaten zijn veelbelovend. Vooral de motivatie van de kinderen en de relatie met de ouders waren verbeterd. Fraai was de toelichting van een van de dames. De eerste keer, toe ze op huisbezoek ging, waren de ouders slechts matig geïnteresseerd, want in dit project kregen ze geen voedsel of goederen. Na een halfjaar was de stemming echter omgeslagen omdat ze zagen dat hun kind plezier in school kreeg en beter presteerde. Over een halfjaar is de subsidie op en daarna ... ??

Woensdag 29 september

Vanmorgen werd ik gewekt met een onweersbui en geheel in stijl werd de tropische hitte gevolgd door tropische buien. Vanaf mijn balkon zie ik hoe de straat verandert in een beek of beter gezegd in een kolkende rivier. Het kruispunt wordt een meertje. Auto's kunnen met moeite deze hindernis nemen. Alleen de kleine Albanese paardjes met de karretjes, waarop een balancerende voerman staat komen even kwiek de stad in als op andere dagen. Het zijn de kleine straathandelaars, die een plekje zoeken op de trottoirs om hun producten uit te stallen. Ik heb me wel eens afgevraagd waarom de trottoirs hier zo hoog zijn als een

traprede. Vanmorgen zag ik dat het voordeel er van. De trottoirs werden dijken, die het water keerden. De buien duurden niet lang. In de loop van de ochtend klaarde het op en de warmte kwam terug.

Mijn dag begon met een vergadering met de 10 directeuren van de projectscholen. Ik moest de treurige mededeling doen dat onze projectaanvraag bij de Europese Gemeenschap definitief van de baan is. Het Phareproject is geheel afgeblazen door de Europese Commissie. Dat betekent voor de projectscholen, dat er geen gemeenschappelijk programma meer is. Ik hou contact niet 4 of 5 scholen die een klein project hebben.

Vanmiddag heb ik een oriënterend gesprek gehad met Nicola Schmidt, een Duitse mevrouw, zoals haar naam al doet vermoeden. Ze vertegenwoordigt de organisatie World Vision in Elbasan. Dit is een organisatie, die werkzaam is in de educatieve sfeer en met name voor kinderen in achterstandssituaties. Ze was zeer geïnteresseerd in de lopende projecten en zal bekijken of ze de stichting behulpzaam kan zijn. Misschien heeft ze mogelijkheden om een gebouw voor ons informatiecentrum te renoveren.

Dat gebouw bezorgt ons overigens wel problemen. Eerst biedt de gemeente een gebouw aan, dat niet geschikt is. De oude bibliotheek, die daarna bekeken wordt, is wel geschikt, maar daarvan zijn de eigendomsrechten niet duidelijk. Of beter gezegd, een familie van drie broers vecht om het eigendom van alle panden, die er over een afstand van 200 meter omheen staan. Daar hoeven we dus ook niet op te wachten. Nu zijn we weer terug bij het huis van de oud-leraren, de Normalisti, dat we al eerder hebben bekeken. Dit blijkt het enige pand te zijn dat onder de nieuwe privatiseringswet voor 20 jaar gehuurd kan worden omdat het eigendom daarvan niet wordt betwist. Het probleem is echter dat dit bijna een bouwval is en zeker \$50.000 kost om op te knappen. Als World Vision dat zou kunnen

Vanavond heb ik met het stichtingsbestuur wat zaken doorgenomen. De boekhouding is tot nu toe niet in orde. Ieder waardepapier wordt wel bewaard, maar in een plastic zak. En hoe de financiële toestand werkelijk is, kan ik moeilijk achterhalen. Dat wordt dus in de komende dagen nog een moeilijke klus.

Donderdag 30 september

Het werk begon vandaag al vroeg. Om 7 uur kreeg ik een telefoontje uit Tirana om een afspraak te maken met een mij onbekende club onder leiding van een voormalige minister van onderwijs. Ze willen praten over volwasseneneducatie. Morgen komen ze naar Elbasan.

Om half acht heb ik mijn eerste afspraak. Dat is voor Albanezen een normale tijd om te beginnen. De regionaal directeur voor het onderwijs, Kozma Hakani, wil weten hoe de stand van zaken is. Ik vertel hem dat onze aanvraag in Brussel is afgewezen en dat Phare geen nieuwe projectaanvragen accepteert. Dat betekent dat de groep van 10 scholen niet meer als groep begeleid kan worden. Hij blijkt een beetje gepikeerd omdat ik eerst met de schooldirecteuren heb gesproken en nu pas met hem. Mijn verweer is dat dit het gevolg is van de afspraak tussen zijn voorganger en mij om inhoud te geven aan het begrip decentralisatie. Ik bied daarom aan om hem en zijn inspecteurs (30-40 mensen) te vertellen wat decentralisatie naar mijn mening betekent. Kozma Hakani accepteert dit aanbod schijnbaar enthousiast, maar ik betwijfel of hij inderdaad met zo'n verzoek komt. Hij is op zijn zachtst gezegd niet geporteerd voor decentralisatie. Dat blijkt ook uit zijn houding ten opzichte van de stichting. Het liefst zou hij zien dat ze voor iedere stap aan hem toestemming vragen. Ik heb hem nog eens duidelijk proberen te maken dat de stichting een zelfstandige, onafhankelijke organisatie is, die onderwijsvernieuwing aanbiedt. Zijn bureau kan daarvan profiteren, maar dan moet hij wel op voet van gelijkheid met de stichting overleggen. En dat is blijkbaar een heikel punt.

Kozma Hakani heeft ook commentaar op de manier waarop de verbouwing van de Onuferschool is geregeld. Volgens hem moet er met de stichting memorandum of understanding'gesloten worden. Dat eist de wet, zegt hij. Ik maak hem duidelijk dat hij op dit punt verkeerd zit. De Onuferschool wordt verbouwd met ICCO-geld via de Stichting Agrinas. De stichting ECE heeft geen bemoeienis met de verbouwing. Dat contract loopt via Peter Ravensbergen (Agrinas) in Pogradesz. Tani voegt er aan toe dat daarmee inderdaad een contract is getekend.

Ik krijg het altijd een beetje benauwd als ik met zulke bureaucraten moet overleggen, maar dat hoort er nu eenmaal bij. Ze weten het zo goed. Kozma heeft ook commentaar op de aanschaf van de bibliotheekboeken door de directeuren van de 10 projectscholen. Dat is te amateuristisch gebeurd. Dat was beter gedaan centraal op het onderwijsbureau door een deskundige. Mijn verweer is dat de directeuren dit kunnen leren. Mijn reactie: "Geef ze de kans om fouten te maken" slaat hem met stomheid.

Rond 9 uur sta ik weer transpirerend buiten, ook omdat de temperatuur weer tot tropische waarden oploopt. De volgende afspraak is een vergadering voor alle NGO's in de regio Elbasan. Op het hoofdkwartier van UNDP ontmoet ik een bont gezelschap organisaties uit diverse landen. Engels is de voertaal. Naast onderlinge uitwisseling van informatie vind ik het belangrijkste de presentatie van Eleanor Monbiot. Als vertegenwoordiger van 'Human Information Center' geeft ze waardevolle informatie over de relatie tussen NGO's en de Albanese overheid. Zij drukt de (ruim 20) aanwezigen op het hart de regels voor registratie, rapportage en financiële verplichtingen van de overheid ter harte te nemen. Uit de vele vragen die er komen blijkt dat ze veel problemen van buitenlandse hulporganisaties kon oplossen. Als een soort demonstratie hoe het niet moet slaagt een Italiaanse priester van Caritas er in om de vergadering te frustreren met een verhaal hoe goed Caritas Italië werkt en hoeveel tegenwerking hij krijgt van de autoriteiten. Hij doet alles wat Eleanor heeft uitgelegd, dat een NGO niet moet doen. Dat heeft hij echter niet begrepen, want hij spreekt uitsluitend Italiaans.

Op weg naar onze volgende afspraak zie ik op het kruispunt bij Hotel Skampa een grote asfalteringsmachine bezig. Her en der in de stad worden straten opnieuw geasfalteerd. Tani weet me te vertellen dat dit een cadeau is van Pakistan. Op zich is dit natuurlijk prima, maar tegelijkertijd zie je dat de uitvoering weer problemen geeft. De straat, waar ik logeer is ook opnieuw geasfalteerd, althans de helft. Het is een straat met een verhoogde middenberm. Alleen het deel dat de stad ingaat is opnieuw voorzien van een laag asfalt. Daarbij zijn echter de deksels van de riolering niet verhoogd, zodat die nu in een kuil liggen.

Ik heb een afspraak met het gymnasium. De directeur, Eduard Gini, wil ook moderniseren en vraagt, zoals vrijwel ieder school, om materiaal (natuurkunde-instrumenten, computers, noem maar op). Ik geef hem hetzelfde antwoord, dat ik al diverse keren gaf. Maak eerst een plan waaruit blijkt dat je een modern onderwijsprogramma wilt uitvoeren, waarvoor extra-materiaal nodig is. Als je dat hebt kan ik proberen een fonds daarvoor te interesseren. Het toeval wil dat ik op dit gymnasium 4 jaar geleden een les heb bijgewoond van een natuurkundelerares, die er in slaagde met haar klas een staaltje groepswork te geven, dat in menig Nederlandse school niet zou misstaan. Het bijzondere was dat ze het deed met potten en pannen uit de keuken en lege flessen. Op zo'n moment zou je wensen dat je de middelen had om zo'n lerares behulpzaam te zijn met beter materiaal.

De tijd dringt. Ik ben al te laat voor de volgende afspraak op de technische school Kozma Naska. Op verzoek van Pien de Lange (ICCO-Zeist) wil ik daar informatie over de renovatie van [de werkplaats](#). Ik blijf echter op het verkeerde adres te zijn. De werkplaats, die gerenoveerd moet worden, hoort officieel bij de buurman, ook een technische school (Ali Mufti). Ik vertel dat ik een specificatie wil van de technische voorzieningen, die nodig zijn en dat ik foto's wil maken. Na de nodige omtrekkende bewegingen - maar daar raak je aan gemend - blijkt dat de directeur van de Ali Mufti, Mr. Isuf Seidini, geen sleutel heeft. De sleutel is in handen van een bedrijf dat de restanten van een asbest dak op moet ruimen. Alles is echter gesloten en niemand weet waar de werkers naar toe zijn. Ik kan dus alleen foto's maken van de puinhoop buiten. Er is wel een tekening en begroting van de renovatie, maar de directeur kan geen kopie maken want de kopieermachine is kapot. Om niet helemaal onverrichter zake te moeten weggaan nodigt de directeur me uit een andere werkplaats te bekijken, die blijkbaar op orde is. Ik ben benieuwd, want ik herinner me van een eerder bezoek dat in deze werkplaats kolossen van [oude Chinese machines](#) stonden, die onverwoestbaar zijn ook al stonden ze toen in de regen, die door het kapotte dak gutste. Jammer, de sleutel van die werkplaats is ook niet te vinden. Ik heb niet gevraagd wanneer deze werkplaats daadwerkelijk gebruikt wordt. We hebben een nieuwe afspraak gemaakt voor morgen. Ik ben benieuwd.

Zoals gebruikelijk word ik uitgenodigd voor een kop koffie. We gaan - eveneens gebruikelijk - naar een naast de school gelegen cafel-restaurant. Dikwijls hoor je onder de koffie interessante bijzonderheden, die een bepaald licht werpen op zaken, waarmee wij met onze ogen vreemd naar kijken. In dit geval hoor ik van de inspecteur, Vilson Karanxhan, die ook bij dit bezoek is, dat de twee scholen samen nog slechts 800 leerlingen hebben. Dat is ongeveer 20% van de leerlingen in het vervolgonderwijs. Uit een enquête is gebleken, dat de ouders over het algemeen hun kinderen liever naar een andere school sturen dan naar deze technische scholen, omdat de behuizing en de voorzieningen zo abominabel slecht zijn. Ik denk daarbij dat het management op mij ook geen sterke indruk maakt. En toch is dit de enige technische school in een stad van ruim 120.000 inwoners.

Wat me ook verwonderd is, dat ik op iedere school te horen krijg dat de school bijzonder goed is. Iedere school heeft een voortreffelijk team hoog gekwalificeerde docenten, dat ieder jaar een grote groep geslaagden aflevert, die uitmuntende prestaties leveren. Tegelijkertijd weet ik dat slechts 30 -40 % na een basisschool doorgaat op een vervolgschool. De rest gaat zonder vakopleiding op zoek naar werk. Bovendien schat ik het uitvalpercentage op de middelbare scholen op 30 %. Die gaan dus ook zonder diploma de arbeidsmarkt op, zoals wij zeggen, maar voor de meeste leerlingen betekent het werkloos zijn. En dan te bedenken dat er naast deze 2 technische scholen geen andere vakopleidingen voor handen zijn. Zelfs de geslaagden van een middelbare school kunnen niet doorstromen naar een vakopleiding. Toch roemt iedere school op zijn hoge kwaliteit.

Soms word je een beetje neerslachtig als je dit soort zaken overdenkt. Van de andere kant is het leven hier ook vol verassing. Zittend op het terras met een kopje koffie, komt Bardhul Samarshiu ons begroeten. Hij is voorzitter van de schaakclub, waar ik bij een vorig bezoek te gast ben geweest. Ook nu wil ik ze opzoeken, want Richard van den Brink heeft me twee schaakklokken meegegeven. We spreken af dat ik morgenmiddag de klokken op de club zal aanbieden. De verrassing is echter dat Bardhul in het restaurant een feestje geeft omdat hij zich verlooft. Ik herinner me dat hij in het voorjaar nog geplaagd werd omdat hij als dertiger de enige ongetrouwde man was op het gemeentehuis. Op het lentefeest danste hij toen met Miss Elbasan, een schoonheid van 17 lentes. Ik heb zijn verloofde nu niet gezien, want we zijn opgestapt. Het orkestje dat begon te spelen, maakte zoveel lawaai dat een normaal gesprek niet mogelijk was.

De avond is gevallen. Ik heb mijn balkondeur opengezet om wat koelte binnen te halen. De straat is rustig. Een surveillerende politieauto met blauwe zwaailichten rijdt langzaam voorbij. Een snerpende krekkel, die kennelijk vlakbij zit, overstemt alle straatgeluiden.

Vrijdag 1 oktober

De club uit Tirana, die me wil spreken, bestaat uit twee heren van SOROS, de Amerikaanse stichting, die door de miljonaire George Soros wordt gesteund. Het is dezelfde stichting die belofde mee te werken aan de renovatie van de technische school van Elbasan en zich nu heeft teruggetrokken. Daarover straks meer.

De heren Ilir Braga en Saimir Respishti vertellen dat SOROS een groot plan heeft om in 6 plattelands plaatsen een centrum op te richten voor volwasseneneducatie. Ze weten dat die in Nederland goed geregeld is en daarom willen een werkbezoek aan ons land brengen. De vraag is of ik dat wil organiseren. De financiële aspecten moeten nog met het PUM geregeld worden, maar ze kunnen zelf een groot deel van de kosten betalen. Uit het telefonische vooroverleg met Baholli, de PUM-contactman in Albanië, weet ik al dat de vraag in deze richting zal gaan. Bovendien heb ik met het Stichtingsbestuur hier al gesproken over de mogelijkheid dat een paar bestuursleden nader kennis kunnen maken met de volwasseneneducatie in ons land. Mijn antwoord aan de beide heren is daarom bevestigend, maar met de restrictie dat Adem Paralloi en Anastas Paparisto van ECE aan kunnen sluiten. Voor hen is geen probleem en Baholli zal positief adviseren aan het PUM. Ik vertel hen dat Jan Verschuren de onderwijscoördinator is voor het PUM en dat ik ook zijn advies zal vragen.

Zo kom je van het een op het ander. Ik hoop voor de twee bestuursleden hier dat het doorgaat, want ze kunnen zich toch maar moeilijk een idee vormen hoe zoiets opgezet en uitgebouwd kan worden. Gerda Mulder heeft in Elbasan al veel voorwerk gedaan, maar ik denk dat ze de komende maanden ook nodig is om het werkbezoek in Nederland voor te bereiden.

Even een aardig intermezzo. Ik heb de schaakclub blij gemaakt met twee [schaakklokken](#), die Richard van den Brink versierd heeft. Ik heb ze vanmiddag om 12 uur aangeboden aan de voorzitter in het schaaklokaal, terwijl bijna de hele club aanwezig was. Dat kan in Albanië: vrijdagmiddag 12 uur. Ik heb er bij verteld dat ik graag de ELO-rating van de beste spelers wil hebben, want zowel in Utrecht als Dordrecht willen schaakclubs bezien of er mogelijkheden zijn om tot een uitwisseling te komen. Als ik terug ben kan ik foto's laten zien van het clublokaal: een aftands [voormalig kleedlokaal](#) in een vervallen sportpaleis. Het Ahoy van Elbasan is net zo pover als de meeste gebouwen hier.

Ik ben terug geweest naar de Ali Mufti-school met de bedoeling foto's te maken en bouwtekeningen op te halen. En zoals ik gisteren al vermoedde, dat ging weer anders dan afgesproken. Allereerst bleek de sleutel nog steeds afwezig, maar nu werd duidelijk waarom er niet gewerkt werd. De aannemer is gestopt met het werk, want het ministerie van Onderwijs kan hem niet betalen. Daarom heeft hij de boel hermetisch afgesloten en krijgen wij ook geen toegang. Op mijn mededeling dat er geen kans op subsidie is als ik geen fatsoenlijke informatie krijg, heeft de adjunct-directeur een idee. We kunnen over de hekken klimmen. Zo gezegd, zo gedaan. We kunnen niet echt naar binnen, maar dwars door betongaas en gaten in de ramen en deuren kan ik toch enkele foto's maken. Samen met de foto's, die ik twee jaar geleden maakte, is een op deze wijze toch een goed visueel beeld te geven van de puinhoop, die het is.

Van de andere werkplaats, die in bedrijf is, is nu de sleutel wel aanwezig. Hier kan ik zien wat er verbeterd is sinds mijn laatste bezoek. Dat valt inderdaad mee. Het geheel ziet er niet onaardig uit. Voor het eerst zie ik nu ook werkstukken, gemaakt door leerlingen. Tot mijn verrassing blijkt het zelfs iets bijzonders te zijn. De leerlingen maken [het meubilair](#) voor de school. De metaalafdeling maakt een metalen onderstel. De timmerafdeling zorgt voor een houten blad op de tafels en zittingen op de stoelen. Het materiaal is aangeschaft met behulp van het fondsje van Goof de Rijk in Voorhout. De school heeft een paar jaar geleden een relatie gehad met de technische school in Voorhout en met Goof, die in Elbasan een bank heeft geadviseerd. De relatie is verwaterd, maar een deel van het fondsje is gebruikt om 100 banken en 200 stoelen te maken. Er is nog wat geld over. Daarvan kunnen nog 20 banken met 40 stoelen gemaakt worden. De school komt dan nog 80 banken en 160 stoelen tekort. Dat is $80 \times \$50 = \4000 . U begrijpt het, de vraag is of ik een weg weet om \$4000 te krijgen.

En toch Ik moet me bedwingen. De tafels en stoelen zijn zo slecht afgewerkt en zo ondeskundig gemaakt, dat iedere doe-het-zelver zonder vakopleiding het beter kan. Het is werkelijk zielig om te zien. Ik heb het niet gezegd, want de banken werden me vol trots getoond. Ze hadden gedaan wat ik eerder geadviseerd had: maak je eigen meubilair, maar ik had niet verwacht dat ze tafels zouden maken waar boven op grote bouten uit steken of stoelzittingen, die scheef afgezaagde stukken hout zijn, die niet geschuurd zijn, met laswerk dat nu al duidelijk scheuren vertoont en verf die niet dekt.

En tochIk ga \$4000 zoeken, want deze banken en stoelen zijn beter dan wat ze eerst hadden.

Ik heb ook tekeningen en beschrijvingen meegekregen van de werkplaats, die nog opgeknapt moet worden. Daarin komen praktijklokalen voor elektriciens en monteurs. Dat kost \$64.000. Oorspronkelijk zou SOROS dit betalen, maar die heeft zich teruggetrokken. Daarom zal het ICCO in Zeist bekijken of ze de school kunnen helpen. Ik hoop dat dit lukt, maar eigenlijk is het driedubbele of nog meer nodig. Na de verbouwing moet er deugdelijk onderwijsmateriaal komen en, nog belangrijker, geschoolde en gekwalificeerde leraren, die hun vak beter verstaan dan de docenten bij de constructieafdeling. Nascholing zou geen luxe zijn.

Zaterdag 2 oktober

Een weekend is meestal een geschikt moment om lopende zaken af te ronden, een eerste rapport te schrijven of de omgeving wat te verkennen. Dat is vandaag niet gelukt. De afspraak was dat ik op de computer de boekhouding van de stichting zou controleren en we een bestuursvergadering zouden houden. Dat is echter anders gelopen. Vanmorgen moest de voorzitter, Anastas Paparisto, onverwachts met zijn jongste zoon (16 jaar) naar het ziekenhuis. De jongen had een acute blindedarmonsteking en Anastas heeft de hele dag in het ziekenhuis gezeten. Voor zover ik nu weet is de operatie geslaagd, maar complicaties zijn niet uitgesloten omdat er sprake was van perforatie.

Ondertussen heb ik de computer van de stichting in orde gemaakt want die bleek zodanig verstoord te zijn, dat het boekhoudprogramma niet werkte. Het heeft me uren gekost om alles opnieuw te installeren.

De bestuursvergadering is niet doorgedaan. Ik heb nog wel met een paar bestuursleden enkele voorname punten door kunnen nemen, maar de meerderheid ontbrak. Daarom heb ik afspraak gemaakt met Adem Paralloi dat we morgen om 10 uur beginnen met opnieuw de boekhouding op te zetten, want Vilma Tafani - officieel de penningmeester - heeft er niets aan gedaan. Na telefonisch overleg heeft ook de voorzitter, Anastas toegezegd morgen te komen om te leren hoe de boekhouding ingericht moet worden.

Vanavond ben ik te eten gevraagd bij mijn gastheer en gastvrouw, Adem en Elsa Paralloi. Het is een gezellige bijeenkomst, maar zoals hier gebruikelijk blijft de televisie aanstaan. Op het nieuws van de lokale zender ETV zie ik dat in het ziekenhuis met succes een baby geopereerd is, die geboren is met 4 armen. Twee daarvan waren onvolgroeid en zijn verwijderd. Ik zie ook dat in Elbasan op een berghelling een aardverschuiving een huis heeft verwoest.

Zondag 3 oktober - laatste dag.

Om 7 uur word ik al gewekt door een doordringende sirene van de trein. Direct voorbij het kruispunt, waar ik op uitkijk, ligt de overweg. Officieel is hij bewaakt met bomen, maar die staan krom en onbruikbaar langs de kant. Een paar keer per dag komt een dieseltrein voorbij die om de paar seconden een alles doordringende sirene laat gaan om de mensen van de baan te sturen. De spoorlijn wordt door veel voetgangers als weg gebruikt en op de overweg passeren bij zonsopgang al veel paarden met een karretje. Het zijn dorpsbewoners, die juist op zondag met hun spullen naar de markt komen. Vanaf de overweg tot het centrum worden de middenberm en de trottoirs aan beide zijden volgebouwd met [standjes](#). Dikwijls is het niet meer dan een stuk karton of plastic op de grond met daarop wat groenten of prullaria. Het kleine paardje met het tweewielige karretje wordt langs het trottoir geparkeerd.

Na een lekker bakje Turkse koffie op een terras vol mensen - alleen mannen - start ik om 10 uur met de instructie over de boekhouding. Anastas is inderdaad aanwezig ondanks het feit dat hij tot 4 uur vannacht in het ziekenhuis heeft gezeten. Drie uur later kan ik afsluiten want Anastas en Adem zeggen dat de opzet duidelijk is.

De laatste klus zit er op. Nog een paar beleefdheidsbezoekjes en deze trip is ten einde. Op verzoek van SOROS blijf ik een dag langer om in Tirana het projectplan te bekijken, dat we besproken hebben en te praten over de trip naar Nederland. Het geeft me ook de gelegenheid in Tirana een Nederlandse opticien, Paul Leuf, te spreken, die op bezoek komt in het blindeninstituut. Ik heb het verzoek gekregen om te bekijken of het mogelijk is een bril te maken voor een bijna blinde man. Daarna moet ik nog het volwasseneneducatieprogramma ophalen dat de SOROS-mensen willen realiseren in 6 dorpen.

Als alles volgens plan verloopt ben ik morgenavond weer terug in Dordrecht.

Naschrift

Als je een beetje thuis bent in Albanie, weet je, dat er altijd onverwachte ontwikkelingen zijn. De afspraak met SOROS is niet doorgegaan. De heren, waarmee ik een afspraak had, zijn niet verschenen. Omdat ik geen bericht kreeg en geen adres van ze had, ben ik tenslotte maar naar het vliegveld gegaan. Later heb ik gehoord dat de directie van SOROS geen goedkeuring had gegeven, omdat ik twee mannen uit Elbasan mee wilde nemen. De extra-dag in Tirana was dus niet nodig geweest. Bovendien had ik op maandag in Boedapest geen aansluiting naar Amsterdam. Ik was dus twee dagen later thuis dan gepland.